

ГО «Телекритика» ■ Київ ■ 2016 ■

СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗВІТ

**ДЕРЖАВНА
ПОЛІТИКА В СФЕРІ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ
БЕЗПЕКИ**

Державна політика в сфері інформаційної безпеки.

Спеціальний звіт. – К.: Телекритика, 2016. – 28 с.

А В Т О Р И

Діана Дуцик
Роман Шутов
Галина Петренко
Мар'яна Закусило
Світлана Остапа

Загальна редакція:
Наталія Лигачова,
Діана Дуцик

Дизайн та верстка:
Яна Добрянська
Владислав Захаренко

Спеціальний звіт підготовлений громадською організацією «Телекритика» за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні. Повну відповідальність за зміст несе ГО «Телекритика»; висновки й погляди, що були висловлені у звіті, не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США.

ГО «Телекритика» дослідила питання необхідності прийняття державної політики в сфері інформаційної безпеки і, зокрема, розробки Концепції інформаційної безпеки, провела тематичну експертну дискусію та склала «дорожню карту». Документ окреслює основні проблеми вироблення та реалізації державної політики в сфері інформаційної безпеки, також у ньому вироблено рекомендації різним учасникам медіасфери, політикам, представникам Міністерства інформаційної політики щодо того, як вибудовувати комунікаційну політику влади більш ефективно та повною мірою забезпечити доступ громадян України до українських ЗМІ.

1 розділ

Дорожня карта

2 розділ

Аналіз проблеми

Роман Шутов.

Глиняний фундамент інформаційної безпеки

Діана Дуцик

Олена Лобова: «Єдиної системи комунікаційної політики влади в країні не існує»

3 розділ

Експертне обговорення

Тетяна Попова

Олексій Мацука

Андрій Лисенко

Микола Княжицький

Галина Петренко

Сергій Неретін

Катерина М'ясникова

Костянтин Квурт

Дмитро Золотухін

Роман Шутов

Дмитро Лиховій

«Дорожня карта»

ЗРІЗ ПРОБЛЕМ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ВИРІШЕННЯ:

В аналітичному звіті «Протидія російській інформаційній агресії: спільні зусилля заради демократії», підготовленому експертами ГО «Телекритика» у квітні 2015 року, зверталася увага на низку проблем, які Україна має подолати заради успішної протидії російській інформаційній агресії. Зокрема йшлося про:

- неспроможність органів влади налагодити цілісну стратегічну комунікаційну політику;
- брак координації дій у сфері захисту власного інформаційного простору;
- відсутність системної інформаційної політики.

Через рік після виходу цього звіту маємо констатувати, що дані проблеми нікуди не зникли. Україна так і не створила системної політики, яка б дозволяла працювати в інформаційній сфері на випередження, а не на реагування по факту подій, що відбулися. Потреби населення в інформації про події в зоні АТО, про реформи та важливі рішення державної влади залишаються незадоволеними. У суспільстві, не лише на Сході, але й на Заході, наростають критичні настрої, чим активно користується російська пропаганда.

Та проблема не лише в російській пропаганді. Україна стала заручником російського пропагандистського дискурсу і втягнута у нього російськими пропагандистами, сьогодні не здатна вийти за межі цієї парадигми. Адже на порядку денному чимало завдань, не завжди пов'язаних із російською агресією та війною на Сході країни. У першу чергу йдеться про економічні реформи, боротьбу з корупцією і подолання внутрішніх протиріч (часто штучно інспірованих) у суспільстві з приводу важливих для розвитку країни питань, як от євроінтеграція, декомунізація тощо, а відтак - й інформаційний супровід означених питань.

Причини, які заважають ефективній інформаційній та комунікаційній політиці:

- відсутність політичної волі на рівні вищого керівництва держави;
- відсутність стратегічного бачення (планування та прогнозування) у вирішенні проблем інформаційного та комунікаційного характеру;
- нерозуміння з боку політиків та державних чиновників трендів сучасного інформаційного світу (зокрема в Україні продовжує функціонувати одностороння система інформування - від держави до населення, замість двосторонньої комунікації);
- низький професійний рівень кадрів, які відповідають за інформаційний та комунікаційний напрями у державі;
- відставання у сучасних підходах (у тому числі й на технічному рівні) до збору та аналізу інформації та виробленні рішень на цій базі;
- спроба підмінити реальні зміни в політиці та економіці комунікацією (або піаром) про них.

Органам державної влади, представникам парламентських політичних сил:

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- провести системний аудит державних комунікаційних ресурсів на центральному та регіональному рівнях;
- кардинально змінити підходи до управління у сфері державної комунікаційної політики, зокрема:
 - виробити нові нормативні документи, які б регламентували діяльність відповідних структур,
 - створити єдину систему державної комунікації, в рамках якої мали б координуватися зусилля не лише в середині окремих органів влади (як от, наприклад, Кабінет міністрів), але й між органами влади на центральному та регіональному рівнях;
- налагодити систему професійної освіти у сфері комунікацій;
- переглянути рівень оплати праці фахівців у державній сфері комунікацій (він не повинен бути в рази нижчим за ринкову зарплату);
- виробити окрему комунікаційну стратегію для окупованих районів Донецької та Луганської області (ОРДЛО), а також для прифронтових територій;
- провести моніторинг тем, які потенційно можуть розколювати суспільство та ввести мораторій (шляхом вироблення консенсусу політичних еліт) на політизацію цих тем.

Засобам масової інформації:

- не займатися пропагандою та контрпропагандою. Завжди дотримуватися журналістських стандартів у висвітленні навіть контроверсійних питань та проблем;
- не викривляти інформації про перебіг бойових дій та ситуацію на прифронтових та окупованих територіях, не замовчувати суспільно важливої інформації про всі процеси, які відбуваються в державі;
- уникати мови ворожнечі;
- виробити спільний для медіаспільноти документ щодо саморегуляції у висвітленні подій у зоні АТО, щоб не допускати поширення інформації, яка може зашкодити військовим, силовим підрозділам тощо;
- більше уваги приділяти темам, із яких у суспільстві відчувається інформаційний голод;
- збільшити обсяг контенту, спрямованого на зниження рівня конфліктності та відновлення довіри в Україні.

Медійним громадським організаціям:

- здійснювати постійний моніторинг інформаційних потреб громадян України;
 - здійснювати постійний моніторинг упровадження інформаційної політики владою, надавати свої пропозиції та зауваження щодо регулювання цієї сфери;
 - здійснювати постійний моніторинг контенту засобів масової інформації (у першу чергу на предмет коректного висвітлення конфліктно-чутливих тем), публічно повідомляти про результати цього моніторингу, пропонувати шляхи для виправлення недоліків та заохочувати позитивні практики;
 - забезпечувати зворотний зв'язок між громадянами з одного боку та ЗМІ й держави — з іншого щодо інформаційних потреб та соціально-психологічного стану громадян (через створення нових комунікаційних платформ, проведення соціологічних опитувань, фокус-груп тощо);
 - виробляти й пропонувати органам державної влади моделі ефективної організації інформаційної роботи з населенням;
 - сприяти налагодженню зворотнього зв'язку між мешканцями окупованих територій з одного боку та державою і ЗМІ — з іншого в контексті повернення мешканців окупованих територій до українського інформаційного простору.
- Формулювати та пропонувати державі та ЗМІ стратегію й цілі інформаційної діяльності, спрямованої на окуповані території;
- вести постійну просвітницьку роботу серед населення з метою підвищення рівня медіаграмотності в суспільстві.

Аналіз проблеми

Концепція інформаційної безпеки за своїм призначенням має потенціал стати одним із визначальних документів у системі національної безпеки України. То чи обґрунтованою є критика документу, і якщо так – то що можна зробити, щоб наповнити його правильним, корисним змістом?

ГЛИНЯНИЙ ФУНДАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Роман Шутов

Триває третій місяць обговорення документу, який за своїм призначенням має потенціал стати одним з визначальних в системі національної безпеки України на сучасному етапі – Концепції інформаційної безпеки. Розроблений Експертною радою з числа державних службовців, науковців та громадських діячів, проект документу був оприлюднений 9 червня 2015 року на сайті Міністерства інформаційної політики України.

В липні Офіс Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ оприлюднив свої рекомендації щодо проекту Концепції. На думку експертів ОБСЄ, ряд положень Концепції можуть обмежувати свободу слова, інші ж сформульовані недостатньо чітко. Міністр інформаційної політики Юрій Стець заявив, що проект Концепції буде доопрацьований відповідно до рекомендацій ОБСЄ.

Тим часом триває громадське обговорення проекту. Сьомого липня відбувся круглий стіл у Києві, після чого почалися круглі столи в обласних центрах. Ряд українських спеціалістів (зокрема, Діана Дуцик, Юрій Шеляженко) також висловили своє бачення правок до Концепції інформаційної безпеки. На їхню думку, документ у його чинній редакції є сирым, не враховує реальні потреби та проблеми сектору, а також може стати інструментом для обмеження свободи слова в Україні.

Концепція за своїм призначенням має потенціал стати одним з визначальних документів в системі національної безпеки України, бо закладає основи, фундамент для подальшої державної політики в цій сфері. То чи правильні контури для майбутньої будівлі закладає цей фундамент? Буде він міцним і надійним, чи виявить неспроможність при перших спробах побудувати на ньому якісь стіни? Чи обґрунтованою є критика документу, і якщо так, то що можна зробити, щоб наповнити його правильним, корисним змістом?

Питання інформаційної безпеки послідовно ігнорувалися Українською державою всі 24 роки її існування. Без сумніву, розробка проекту Концепції інформаційної безпеки, навіть лише політичне рішення її розробити – це вже крок уперед. І робоча група, яка працювала над проектом, зробила максимум можливого в умовах стислих термінів. Але короткого погляду на документ вистачає, щоб зрозуміти, що він надто сирий і попереду ще багато роботи для того, щоб він мав політичну, практичну і теоретичну цінність, а головне – міг змінити ситуацію в Україні на краще.

Я не буду в цій статті повторювати ті положення, які містяться в рекомендаціях ОБСЄ (які, на моє переконання, мають бути виконані повністю, бо є повністю обґрунтованими), а також ті рекомендації, які свого часу виклала Виконавчий директор «Телекритики» Діана Дуцик – можу лише доповнити їх і розвинути.

На мою думку, проект **Концепції** має такі **ключові недоліки**:

- 1 Незрозуміла мета документу. Що він має змінити? Яка від нього має бути практична користь? Яку потребу він вирішує? Відповідь на це питання визначатиме зміст тих чи інших розділів документу.
- 2 Не прописані інтереси громадянина, суспільства, держави в інформаційній сфері. Це серйозна методологічна помилка, бо саме виходячи з інтересів формуються загрози, а також завдання державної політики. Без цього документ втрачає цілісність і логіку.
- 3 Визначення термінів не повністю відповідають сучасній політичній науці.
- 4 Існує плутанина між принципами та завданнями державної політики.
- 5 Перелік загроз є вкрай неповним, відсутній зв'язок з інтересами. Частина загроз сформульована таким чином, що може трактуватися в недемократичний спосіб. Сутність ряду загроз розкрита через ознаку «негативний», що є незрозумілим і залишає широке поле для вільного трактування.
- 6 Концепція на стратегічному рівні закріплює управлінський безлад в галузі і не передбачає побудови дієвої системи державного управління інформаційною безпекою.

Отже очевидно, що **Концепція в її чинному вигляді не може стати платформою для побудови системи інформаційної безпеки держави і стати основою для механізмів моніторингу загроз, прийняття політичних рішень та реалізації державної політики в сфері інформаційної безпеки**. Вона потребує залучення більш широкого кола компетентних людей до її доопрацювання, і завданням Експертної ради та МІП є належна організація цього процесу.

Наразі викликає питання ефективність громадського обговорення втому форматі, який був обраний. Очевидно, що кожен розділ Концепції – це окремий обсяг складних стратегічних питань, і документ повинен відображати суспільний консенсус по цим питанням. Насправді широке експертне обговорення положень Концепції мало відбуватися не ПІСЛЯ вироблення проекту, а НА ЕТАПІ його розробки. Цього зроблено не було, і Експертна рада в цих стратегічних питаннях покладалася лише на власне бачення і досвід; інакше документ мав би більше конкретики і цінних положень. В обговоренні проекту основний акцент робиться на регіональні круглі столи (лише один захід був проведений в Києві, і в ньому взяли участь деякі громадські експерти та держслужбовці), хоча очевидно, що більш ефективними були б окремі дискусії по окремим блокам питань або розділам Концепції – з відповідним доббором учасників, компетентних в тих чи інших питаннях.

Проблема 1. Незрозуміла місія документу.

Є великий ризик того, що таким чином організоване обговорення не дасть в результаті цінних рекомендацій, залишить поза процесом багатьох людей, які мають бути до нього долучені обов'язково, і не матиме наслідком ґрунтовне і якісне доопрацювання проекту документу.

Я мав честь брати участь у роботі Експертної групи в якості консультанта і всі свої думки та зауваження висловлював колегам і в процесі роботи над проектом, і після. Але обговорення документу має бути публічним, і все сказане нами має бути публічним також. Відтак я озвучую свої міркування та ідеї. Для того щоб хтось із колег запропонував щось краще. Для того щоб наші голоси звучали сильніше і врешті решт призвели до того, що текст Концепції таки **буде доопрацьований і в нього будуть внесені істотні правки, які відображають нашу спільну позицію.**

Отже, я викладу свої аргументи і зауваження по кожній із зазначених проблем, а також запропоную своє бачення способів їх виправлення (і де це можливо – конкретні зміни до проекту).

Це кидається в очі багатьом, хто ознайомився з текстом проекту. Також про це йдеться у відгуку ОБСЄ.

Будь-яке політичне рішення (а прийняття Концепції є таким) виходить з якоїсь потреби і має призводити до змін або запобігти змінам. Відповідно до цього вимірюється його ефективність. Відтак ключове питання, яке задають багато експертів: що має змінити Концепція? Яку мету вона переслідує? Яку потребу має задовольнити?

Текст Концепції має три варіанти відповіді:

- У Преамбулі – *«створення передумов розвитку такого потенціалу інформаційної сфери України, за якого...»*
- У Ст. 1 – *«забезпечення інформаційного суверенітету»* та
- *«визначення підходів до захисту та розвитку...»*

Перші два варіанти не коректні, бо це мета державної інформаційної політики взагалі, аніж одного документу. Третій є коректним, але не факт, що він повністю відображає реальну потребу, яка склалася в сфері інформаційної безпеки.

Я можу висловити свою позицію, ґрунтовану на науковому дослідженні теми державної політики інформаційної безпеки. Минуло не так багато часу від захисту моєї дисертації на цю тему, і її висновки ще не втратили актуальності, мало того – знаходять все нові підтвердження.

Науковці оперують таким терміном, як система забезпечення інформаційної безпеки. Це сукупність органів влади та їхніх дій, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки. Для того щоб ця система діяла, їй необхідне розуміння таких речей:

- I. ЩО треба захищати, тобто які інтереси має держава, суспільство, громадянин в інформаційній сфері;**
- II. ЩО може загрожувати інтересам;**
- III. ЩО роблять органи влади, щоб ці загрози нейтралізувати і**
- IV. ЯК вони це роблять.**

Проблема 2.

Методологічна помилка: не прописані інтереси.

Стосовно цих пунктів має відбутися широкий діалог, рефлексія і на виході – суспільний консенсус, який закріплюється у політичному документі. І наступний крок – це побудова ефективного державного менеджменту інформаційною безпекою.

Протягом всієї історії сучасної незалежної України ця рефлексія відбувалась несистемно, і її результати ніколи не були зафіксовані в доктринальних документах. Відтак ані інтереси, ані загрози ніде не були прописані; відповідно, ніхто не міг відслідковувати ці загрози, не кажучи вже про те, щоб реагувати на них. Моніторинг загроз, реагування та вироблення рішень на виході – це чималий обсяг роботи, який має виконувати держава. Але все має початися з прийняття стратегічних рішень.

Отже, метою Концепції за логікою і мало б стати: закласти основи для функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки України. Для цього Концепція повинна була б містити стратегічне бачення інтересів, загроз, завдань та методів державної політики в сфері інформаційної безпеки, а також закладати основи ефективного державного менеджменту інформаційної безпеки.

Але це лише моя думка, яка не претендує на суспільний консенсус, про який я веду мову. Насправді першим кроком має стати:

РЕКОМЕНДАЦІЯ: провести дискусію між науковцями (політичні науки, національна безпека, журналістика), державними службовцями (рівня міністрів, керівництва РНБО та СБУ) та громадськими експертами стосовно місії Концепції інформаційної безпеки.

Це не означає, що весь документ має бути повністю переписаний. Але коректне формулювання мети документу виявить, які саме його місця потребують більш детального наповнення.

Як ми вже говорили, інтереси є основою системи безпеки. Якщо у нас немає інтересів – то що нам може загрожувати? І які завдання державної політики стосовно забезпечення того, чого нема? (Варто зауважити, що творці проекту це добре усвідомлюють – принаймні, і термін «інформаційна безпека», і базовий підхід (Ст. 4) ґрунтуються на інформаційних інтересах, що є правильним.)

Проект Концепції містить рівно 3 абзаци, присвячених інформаційним потребам та інтересам, і вони сформульовані загальними фразами. Відтак документ втрачає будь-яку логіку. З яких міркувань виходили автори, коли прописували загрози і завдання державної політики?

Очевидно, що Стаття 6, присвячена інтересам, має бути істотно розширена і дописана. Наприклад, у мене як у громадянина України немає потреби в «продукуванні стратегічного контенту» (як це вважають автори проекту). Натомість є потреба в:

- свободі висловлювати свої думки в зручний для мене спосіб, якщо вони не ображають інших;
- отриманні повної та правдивої інформації про те, що відбувається у світі навколо, зрозумілою мені мовою;
- доступу до зразків вітчизняної та світової культури зрозумілою мовою;
- доступу до інформації про діяльність органів влади;

Проблема 3. Визначення термінів не по- вністю відповіда- ють сучасному стану наукової дискусії.

- захисті від маніпуляцій, в умінні відрізнити правду від брехні.

І це лише початок довгого списку моїх потреб, які, я переконаний, у мене такі самі, як і у більшості українських громадян. І саме цей перелік має бути прописаний, після чого має бути викладено все, що може обмежувати задоволення цих моїх потреб, а отже – загрожувати моїй інформаційній безпеці.

Конкретні інтереси виводять на конкретне бачення ризиків і завдань державної політики.

Подібний перелік, але інших потреб має бути прописаний для суспільства в цілому і для нашої держави. Але це окремий і чималий обсяг роботи, і тут мало рефлексії на рівні Експертної ради, а потрібна окрема широка дискусія.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: провести дискусію між науковцями (політичні науки, національна безпека, соціологія, міжетнічні та міжконфесійні відносини, журналістика), державними службовцями та громадськими експертами для визначення переліку інформаційних потреб громадянина, суспільства, держави. Наоснові результатів дискусії переглянути формулювання загроз інформаційній безпеці та завдань державної політики.

Я це говорю як людина, яка пропустила через себе цілий ворох різних підходів до визначення тих чи інших понять у сфері державної політики та інформаційної безпеки. Це стосується без виключення всіх термінів, які прописані в Концепції – вони мають бути перевірені на відповідність сучасним підходам політичної науки.

Я не хочу сказати, що вони помилкові, навпаки, деякі формулювання, на мій погляд, є дуже влучними і актуальними (не дарма членом Експертної ради є один з найшанованіших українських політологів – Георгій Почепцов). Але ми не можемо бути в цьому переконаними, поки науковці не винесуть свій вердикт.

Поки цього не сталося, я дозволю собі деякі ремарки по окремим термінам:

Інформаційний суверенітет – це науковий нонсенс. Так, я обіцяв не дублювати ОБСЄ, але тим не менш. Кордони держав у 21 столітті дедалі розмиваються, що позбавляє сенсу саму ідею суверенітету; відтак поширювати цей термін на інформаційний простір – який не має кордонів за визначенням – є нісенітницею, і це підтвердить будь-який аспірант-політолог, який в курсі сучасного наукового дискурсу. Я знаю, що є певні політичні моменти, які змушують колег залишати цей термін в тексті документу. Але якщо ці міркування будуть сильнішими за науковий здоровий глузд, це буде як мінімум соромно.

Національний інформаційний продукт. Я був присутній на дискусії Експертної ради стосовно цього терміну; те, що таке його визначення є, м'яко кажучи, недосконалим, не викликає ні в кого сумніву. Неможливо визначити цей термін одним реченням, тут потрібна складна методологія не на одну сторінку (як це існує в Канаді, Франції, Великобританії). Відтак в нормативному документі краще не прописувати взагалі ніякого визначення, аніж закладати завідомо неправильне.

Сталий розвиток – це не стан, як його визначає Концепція, а процес. Таке визначення розвитку, як воно міститься в проєкті, фактично ідентичне визначенню інформаційної безпеки.

Проблема 4. Змішані принципи та завдання державної політики.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: створити окрему робочу групу або провести дискусію між науковцями (політичні науки, національна безпека) для гармонізації визначень термінів, які закладені у Концепції, з новими досягненнями політичної науки (зокрема у правовій галузі).

Це стосується Статті 5 Концепції. Так, якщо «верховенство права» є принципом, то «гармонізація українського законодавства з нормами міжнародного права» є скоріше завданням державної політики.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: переглянути формулювання Статті 5 та видалити ті пункти, які дублюють завдання державної політики в сфері інформаційної безпеки.

Проблема 5. Визначення загроз: неповний перелік та антидемократичні елементи.

Перше, що кидається у вічі: перелік загроз до нікчемного короткий. Перелік інформаційно-психологічних загроз (коментувати кіберзагрози я залишу більш компетентним спеціалістам) складається всього лише з 5 пунктів. (Для порівняння: у росіян цей список склав 35 положень.)

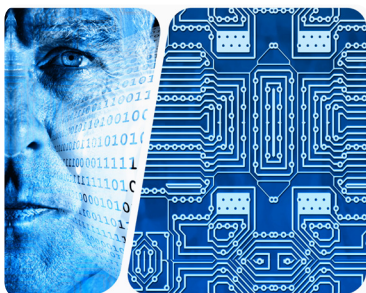
Серед цих пунктів не знайшлося місця, наприклад, таким загрозам, як:

- ескалація міжетнічних та міжконфесійних протиріч;
- інформаційна сегрегація та дискримінація громадян за гендерною, віковою, етнічною та іншими ознаками;
- низька присутність українського виробника інформаційного продукту на вітчизняному ринку;
- обмеження доступу громадян до ЗМІ та Інтернет;
- вразливість громадян до маніпулятивних впливів внаслідок недостатньої медіаграмотності;
- наявність в українському суспільстві та цілеспрямоване поширення зацікавленими суб'єктами міфів і стереотипів, несумісних з існуванням незалежної української держави та демократичним ладом;
- обмеження законного доступу громадян до інформації про діяльність органів влади;
- бездіяльність органів влади в частині реагування на інформаційні загрози;
- недостатня синергія і координація зусиль держави, медіа та громадянського суспільства в частині зміцнення інформаційної безпеки.

І це лише початок списку «забутих» ризиків.

Можливо, про них згадали б, якби процес розробки документу почався з визначення інтересів. І можливо, коли ми пропишемо інтереси, ми зможемо докорінним чином вдосконалити Статтю 8.

Експерти ОБСЄ у своїх висновках писали про положення, які можна трактувати з недемократичних позицій. Чи є вони насправді?

Давайте більш детально зупинимося на пункті 3 Статті 8, в якому власне і прописані інформаційно-психологічні загрози. Тут я дозволю собі довгі цитати.

За. *Зовнішні негативні інформаційні впливи на свідомість людини та спільноти через засоби масової інформації, а також мережу інтернет, що здійснюються на шкоду державі та мають на меті:*

- *спроби змінювати психічні та емоційні стани людини, її психологічні та фізіологічні характеристики*

Формулювати загрозу як «негативні впливи» – це тавтологія. Стаття 8 як раз і має чітко прописати, які саме впливи ми вважаємо негативними, а які ні; що саме ми вважаємо негативним – тобто загрозою – залишається незрозумілим. **ЩО МИ ВВАЖАЄМО ШКОДОЮ ДЕРЖАВІ?**

Пункт 3а і є однією з тих новел, про які писали спеціалісти ОБСЄ. Формулювання є логічно порожнім і водночас залишає широкий простір для його недемократичного трактування.

Крім того, воно містить ряд інших помилок: за дужками залишилися вплив на підсвідомість, немедійні канали впливу тощо. Психічні та емоційні стани людини змінюють без виключення всі медійні продукти, але це не робить їх загрозливими. В іншому випадку ми вважаємо шкідливим все мистецтво – від мильних опер (бо змушують нас плакати) до Національного Гімну (бо хвилює і надихає), а також трансляції спортивних змагань.

- *здійснювати керований вплив на свободу вибору, шляхом поширення у національному інформпросторі культу насильства і жорстокості, зневажливого ставлення до людської і національної гідності, розпалювання міжрелігійної, міжетнічної та міжнаціональної ворожнечі, ненависті за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками,*

- *поширення закликів до сепаратизму, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності держави;*

Дивний акцент на «свободу вибору» (якого? політичного? геополітичного? чи є передвиборча агітація «керованим впливом?»), але навіть не в тім справа. Ці два підпункти дублюють інше законодавство України і не вносять нічого нового в її політику інформаційної безпеки.

- б)** *Інформаційний вплив на населення України, у тому числі на особовий склад військових формувань, мобілізаційний резерв, з метою послаблення їх готовності до оборони держави та погіршення іміджу військової служби;*

- с)** *Поширення суб'єктами інформаційної діяльності викривленої, недостовірної та упередженої інформації для дискредитації органів державної влади, дестабілізації суспільно-політичної ситуації, що значно ускладнює прийняття політичних рішень, чи завдає шкоди національним інтересам України, та створює негативний імідж України;*

Ці два пункти потребують ґрунтовного переформулювання, бо знову очевидна можливість широкої трактовки та використання їх в недемократичних цілях. Очевидно, що виявлення фактів корупції в армії можуть без сумніву бути підведені під пункт б), а будь-яка опозиційна преса однозначно підпадає під пункт с).

Що є неправильним у цих формулюваннях? Впершу чергу – знову не прописано, що саме ми вважаємо негативним наслідком. Для документарного документу в сфері безпеки це є неприпустимим – він за визначенням має розставляти всі крапки над «і» щодо того, **ЩО** ми вважаємо негативним, а що ні. Натомість ми дозволяємо державі боротися з «негативом», а що саме ми розуміємо під цим – залишається непрописаним, а значить може трактуватися так, як потрібно владі – цій або тій, яка прийде їй на зміну, а це може бути значно гірше.

Проблема 6.

Державне управління інформаційною безпекою: Концепція спрямована на консервацію хаосу

Я не цитуватиму пункти d) і e), просто скажу, що перший – стосовно ризиків обмеження свободи слова – є більш-менш коректним (про дрібні правки не будемо вже говорити), а e) знову дублює чинне національне законодавство з протидії терористичній діяльності.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: доопрацювати Статтю 8 з тим, щоб вона містила більш вичерпний перелік загроз інформаційній безпеці, який би виходив з визначення інформаційних інтересів; унеможливити двозначне трактування статей Концепції та їхнє використання у шкоду демократичному ладові, для чого зокрема виконати рекомендації ОБСЄ.

Якби на початку розробки Концепції була проведена повноцінна рефлексія для визначення проблем і потреб, які потребують вирішення, однією з перших була б названа потреба в ефективному державному управлінні інформаційною безпекою.

Станом на початок 2014 року ті чи інші функції забезпечення інформаційної безпеки виконували як мінімум сім державних інституцій: РНБОУ, СБУ, Міністерство культури, Міністерство освіти, МВС, МЗС, Держкомтелерадіо; ще можна додати Держкіно та Міноборони. Розподілення повноважень між цими інституціями всфері інформаційної безпеки було неефективним; повноваження часто дублювались, в той же час як цілі блоки функцій залишались без належного виконання. Координація дій цих структур в частині інформаційної безпеки не відбувалася, єдиної стратегії чи доктрини для цієї діяльності не існувало, політичної волі теж. Жодна з інституцій не виконувала в повній мірі моніторингу загроз; жодна не акумулювала інформацію про стан інформаційного простору для виявлення цих загроз, не виробляла політичних рекомендацій для їх нейтралізації. Аналітичні функції були розпорошені між апаратом РНБОУ, Адміністрацією Президента, секретаріатом профільного комітету ВРУ та НІСД, що у сумі давало вкрай низьку ефективність.

У 2014 році ситуація ускладнилась, бо утворили Міністерство інформаційної політики. Я говорю про ускладнення, тому що замість концентрації функцій управління інформаційною безпекою в кризовій ситуації відбулось навпаки – їх розпорошення.

Від самого початку війни з Росією вкрай необхідним було налагодити ефективний менеджмент в системі інформаційної безпеки. Для цього необхідно було:

- I провести перегляд та перерозподіл функцій управління інформаційною безпекою з тим, щоб зробити можливим належне планування, моніторинг та виконання державних програм у цій галузі;
- II визначити/створити (на основі НІСД чи апарату РНБОУ) державну інституцію, відповідальну за моніторинг загроз в інформаційному просторі та вироблення рекомендацій для державної політики на основі результатів моніторингу; здійснити ресурсне та методологічне забезпечення діяльності цієї інституції;
- III сконцентрувати повноваження із забезпечення інформаційної безпеки в одній інституції (РНБОУ, СБУ чи спеціально створеному органі), здійснити ресурсне та методологічне забезпечення діяльності цієї інституції. Визначити механізми взаємодії цієї інституції з іншими органами державної влади, які задіяні до реалізації державної політики інформаційної безпеки.

Для того щоб це зробити, необхідно провести довгу і складну роботу, яка проведена не була. Тому наївно і неправильно очікувати від творців Концепції інформаційної безпеки, що в Розділі III вони пропишуть нову

модель державного управління інформаційною безпекою – це має бути не їхнє рішення. Але прописати вироблення цієї моделі як одне з ключових стратегічних завдань державної політики вони були зобов'язані.

Натомість вони пішли іншим шляхом. Відчуваючи, що ризикують зачепити дуже складну і політично чутливу проблему, вони просто самоусунулись від цього питання. Чинний проект Концепції консервує існуючу неефективну модель управління інформаційною безпекою, на доктринальному рівні толеруючи хаос і безлад між органами влади.

Звернімо увагу на текст проекту.

Перелік суб'єктів, що забезпечують інформаційну безпеку, поданий у Статті 9. У багатьох викликає природний спротив, що першим пунктом значаться громадяни України та громадянське суспільство. Але я не поділяю цієї критики: інформаційну діяльність проводять як держава, так і громадяни, і ми говоримо окремо про державну політику і політику інших суб'єктів. Ця доктрина регулює політику держави, але згадує, що інші суб'єкти також здійснюють свою політику. Тобто з точки зору політичної науки я не бачу протиріччя.

Я б звернув увагу на Статтю 10, в якій мали бути прописані повноваження різних органів влади в сфері інформаційної безпеки. Творці документу приділили увагу Міністерству інформаційної політики (зашифрованого під кодом «спеціально уповноважений орган...») та РНБОУ з тим, щоб розвести по різні боки функції реагування на загрози і функції розвитку інформаційного простору. Але це єдине, що виявляється корисним, в той час як решта тексту позбавлена конкретики і залишає систему управління інформаційною безпекою такою ж туманною, як і раніше.

Достатньо одного того факту, що МІП і РНБОУ – це ЄДИНІ органи влади, функції яких прописані. Перелік інституцій, долучених до виконання державної політики інформаційної безпеки, з різних ракурсів поданий у трьох (!!!) місцях: пунктах 2, 4 і 5 Статті 10. Крім МІП та РНБОУ, документ згадує про сім органів влади і не містить ніяких згадок про їхнє місце в системі інформаційної безпеки та способи взаємодії між ними та іншими органами.

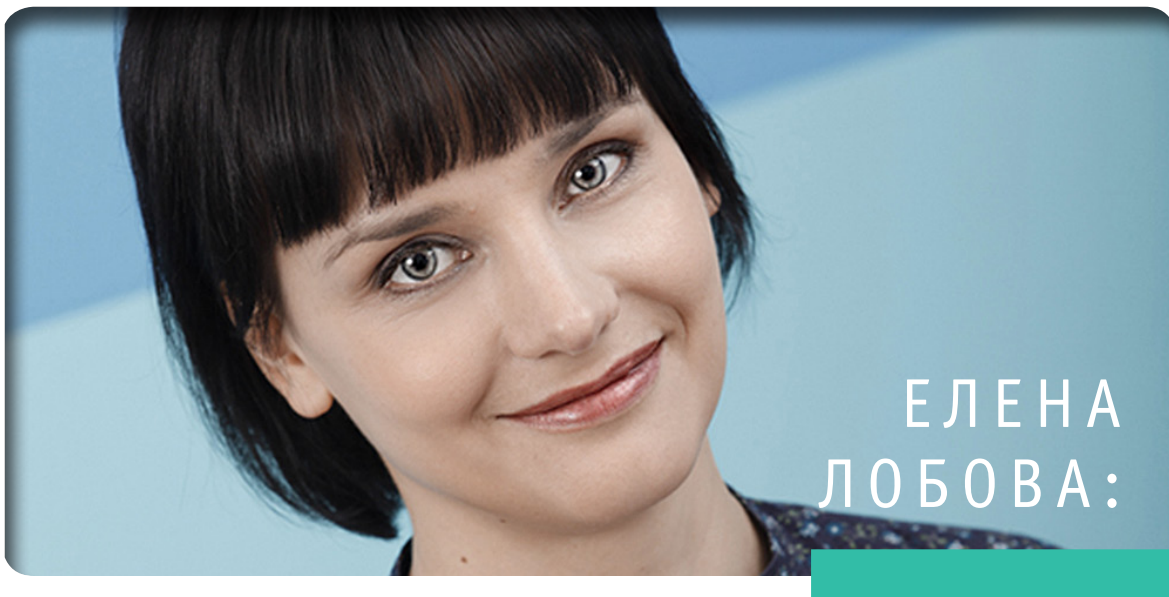
Стаття 11 в пунктах 2-8 деталізує повноваження МІП, але хочу звернути увагу: лише пункт 2 має відношення до державної політики інформаційної безпеки, і він повністю дублює повноваження РНБОУ, визначені в п.4 Ст. 10.

В той же час:

- Пункти 3, 4, 5 визначають повноваження МІП в сфері інформаційної діяльності органів влади;
- Пункти 6, 7, 8 стосуються повноважень МІП в системі державної інформаційної політики.

Тобто пункти 3-8 Статті 11 Концепції інформаційної безпеки стосуються не інформаційної безпеки держави, а дотичних питань.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: внести зміни в Розділ III відповідно до рекомендацій ОБСЄ. Визначити створення ефективної системи державного управління інформаційною безпекою як одне зі стратегічних завдань державної політики в рамках Концепції. Розподіл функцій органів влади в системі інформаційної безпеки не прописувати, відклавши це до моменту прийняття політичного рішення про перерозподіл повноважень; або прописати ключову модель розподілу повноважень і механізми координації (але для цього необхідно провести зустрічі з представниками цих органів влади і переговори щодо можливого перерозподілу повноважень, чого на даний момент проведено не було). Прибрати зі Статті 11 положення, які не стосуються інформаційної безпеки, і об'єднати повноваження МІП в одній статті (п. 3 Ст. 10).

ЕЛЕНА
ЛОБОВА:

«ЕДИНОЙ СИСТЕМЫ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ КОММУНИКАЦИИ В СТРАНЕ НЕТ»

О плюсах и минусах государственной коммуникации - в интервью MediaSapiens рассказала Елена Лобова, консультант по вопросам образования в сфере коммуникаций The Communication Reform Group при Кабинете министров Украины.

Діана Дуцик

В августе 2015 года созданная при Кабинете министров группа по коммуникационной реформе The Communication Reform Group начала аудит коммуникационных ресурсов всех министерств. В группу вошло 13 украинских и международных специалистов рынка PR, HR, образования и юриспруденции. Конечная цель проекта — создание унифицированной современной системы правительственных коммуникаций. Зачем это нужно, если в стране и так много

нерешенных проблем? Ну хотя бы для того, чтобы общество понимало, куда движется страна и почему правительство принимает те или иные решения. Например, по данным социологического агентства «Фама», 41,3 % граждан хотят знать больше о реформах, 47,2 % говорят, что им не хватает информации о тарифах и т. д. По данным Фонда «Демократические инициативы», 28,1% граждан сказали, что им недостаточно информации о реформах, и поэтому у них нет возможности разобраться в том, что делает правительство; еще 39,2% считают, что информация, которую предоставляет правительство о реформах, не вызывает доверия или не отвечает действительности.

Аудит правительственных коммуникационных ресурсов показал неутешительные результаты. Основные выводы можно увидеть в презентации, если коротко — они таковы: в законодательном поле не существует понятия «коммуникация», информация движется в одностороннем порядке — от государства населению; отсутствует единая структура информационных подразделений, в каждом министерстве она своя; отсутствует стратегическое планирование и прогнозирование; профессиональный уровень кадров низок, плохо налажено техническое обеспечение.

Более подробно о результатах аудита MediaSapiens расспросил Елену Лобову, консультанта по вопросам образования в сфере коммуникаций The Communication Reform Group при Кабинете министров Украины.

Е

лена, какие основные результаты аудита? Они были для вас предсказуемы или много неожиданного?

Что происходит в системе — мы более или менее понимали. Но после аудита некоторые вещи нас шокировали. Мы подозревали, что системы нет. Но чтобы настолько... Это нас удивило. Хуже всего, что нет никакой системы передачи знаний: при смене команд старая уходит, не оставляя никаких документов, никаких баз, и новая команда начинает все с начала.

Очевидно, такое происходит прежде всего в патронатных службах первых лиц, а в пресс-службах, должно быть, иная картина?

Очень хороший вопрос. У нас 17 министерств, и в каждом — своя схема работы: кто кому подчиняется, кто входит в патронатную службу, кто классический госслужащий. Нет единой системы, единого органа, которому бы все подчинялись и который бы централизованно управлял информационными потоками. Это ужасно.

Но ведь в Кабмине есть Департамент информационной политики и коммуникации, есть Совет по вопросам коммуникаций...

Да, но если вы посмотрите схему, им никто не подчиняется напрямую. Они пытаются управлять. Но вопрос в рычагах, сколько их у тебя.

А поскольку часть министров у нас назначается политическим решением (это квота), получается, что кто-то работает на пропрезидентскую партию, а кто-то — еще на какую-то.

И зачастую они озвучивают тезисы своей политической силы, а не министерства?

Да. И в этой ситуации особенно опасно, когда службы входят в «патронатку». Их сотрудники подчиняются напрямую министру, знают, что они пришли и ушли вместе с ним, с них взятки гладки, они никому ничего не должны. Из-за этого население получает какофонию вместо единых, цельных, понятных и согласованных сообщений. Поставьте

...система должна быть, и она не должна зависеть от того, какая партия приходит ко власти.

семь человек в ряд, и каждый пусть говорит свое. Что мы услышим? А теперь пусть эти семь человек говорят одно и то же.

Разрабатывая проект, мы понимали, что нужна полная реформа системы, вернее — нужно создать систему, поскольку ее нет. А система должна быть, и она не должна зависеть от того, какая партия приходит ко власти.

Здесь немного отклонюсь и скажу о международном опыте. Мы его очень плотно изучаем. Несколько человек из нашей группы вместе с госслужащими ездили с этой целью за рубеж. В составе одной из таких групп я была в Польше; меня восхитило и порадовало, что руководитель пресс-службы их Совета министров работает руководителем 15 лет. А это передача знаний, уровень профессионализма, неподыгрывание никаким партиям.

Вы делали аудит системы правительственных коммуникаций. Но у нас есть еще парламент, Президент. Должны ли они координировать свою работу в информационном поле, согласовывать друг с другом те или иные месседжи?

Должны, конечно. Но это уже шаг номер три. И он зависит от двух вещей: от системы, которой сейчас нет и которую нужно выстраивать, и от политической воли конкретных людей, занимающих определенные позиции. Согласование сообщений на уровне пресс-служб организаций зависит, прежде всего, от желания и стремления руководителей этих организаций координировать свои действия. Система, созданная снизу, на что-то повлияет, а на что-то нет.

Какие основные проблемы выявил аудит?

Отсутствие системы, отсутствие скоординированности между министерствами, даже между департаментами.

Не могу не отметить и низкую квалификацию сотрудников. Вывод я делаю на основании того, что не прописаны ключевые сообщения, у министерств нет коммуникационных стратегий. Антикризисных планов нет. Часто стратегией называют план работы на три дня.

Я это видела в ваших выводах, да. Вопрос в том, должно ли это спускаться сверху на пресс-службы министерств со стороны центрального аппарата, или каждое министерство должно отдельно разрабатывать свою стратегию?

Должна быть некая стратегия министерства — что оно собирается де-

... мы пришли к необходимости разработки теста для определения компетентности всех сотрудников коммуникационных служб. Важно определить базовый уровень, ниже которого опускаться недопустимо.

Именно это мы как рядовые граждане хотим слышать. Куда вы нас ведете, дорогие Министерство экономики, Минюст, Минздрав?

Но они для начала должны понимать, что хотят услышать граждане...

Вы говорите о двусторонней коммуникации. И это очень правильно. Увы, даже об обратной связи в наших государственных службах не все слышали. Мало того, часто специалисты не умеют измерять эффективность того, что делают. Изменения, которые мы предполагаем внедрить на основании аудита (Концепция Реформы была представлена на Кабмине и поддержана неделю назад), будут в том числе касаться и этого вопроса. В основе всего должен лежать анализ запроса от населения, а любая коммуникация должна оцениваться и корректироваться на основании анализа обратной связи. Это очень сильно завязано на наличие бюджетов на исследования, но я всегда верю в лучшее – будет решение, со временем и деньги найдутся.

Еще мы пришли к выводу, что очень много дублирующихся функций. Многие из них (технические) можно безболезненно объединить.

Также мы пришли к необходимости разработки теста для определения компетентности всех сотрудников коммуникационных служб. Важно определить базовый уровень, ниже которого опускаться недопустимо. Так, к примеру, в полицию набирают. Изначально разработка теста не входила в наши планы. Но в этом особенность таких комплексных масштабных проектов: начиная аудит, ты не можешь знать, что накопаешь, а именно результаты аудита влияют на то, как потом проект видоизменяется. Надеюсь, нам хватит сил и времени, потому что это очень объемный и ответственный блок работ.

А есть готовность со стороны правительства менять эту систему?

Есть очень большая поддержка. Во-первых, наш проект утверждался на заседании Кабмина, премьер-министр его поддержал.

Важно также, что существует договоренность между главным донором (это британское правительство) и Кабмином.

Помогает и то, что проект не затрагивает ничьих политических интересов. Мало того, отлаженная система коммуникаций будет помогать абсолютно каждому высокому должностному лицу. В общем, есть шанс, что все получится. Проект работает с августа [с августа 2015 года - ред.], и пока, к счастью, никто палки в колеса не вставляет.

Нужны какие-то изменения в законодательстве, чтобы эта реформа двигалась быстрее?

У нас в законодательстве отсутствует слово «коммуникация», его нужно вводить. Ведь если нет коммуникации, нет и бюджета, а так быть не должно. Есть много других важных аспектов, но о них лучше говорить с другими членами нашей команды.

Вы уже вскользь упомянули низкий профессиональный уровень кадров в этой системе. Какова ситуация с их образованием, повышением квалификации?

Прежде всего, безусловно, должна быть отлажена система профессионального образования для госслужащих и повышения квалификации. И фильтрация — если человек не дотягивает, его нужно менять. Впрочем, не все так плохо. У всех чиновников, специалистов по коммуникациям, которых я вижу, одинаковые возможности и зарплата, но среди них есть примитивно мыслящие, а есть люди с горящими глазами, которые хотят работать, готовы учиться. Все это время мы ведем образовательную работу. На тренингах очень явно видно: есть процент людей увлекающихся, включающихся, задающих вопросы, постоянно ищущих. А есть те, кто закрываются, надевают короны и говорят: не трогайте меня, я всю жизнь так работал, мне два года до пенсии. Про два года до пенсии, конечно, вслух не озвучивают, а очень красиво аргументируют.

Таким образом, повторяюсь: тестирование, определение тех, кто радикально не подходит. Обновить состав нужно обязательно. С одной стороны, не хочется никого пугать, а с другой — наоборот, хочется всех напугать, чтобы задумались: либо ты постоянно развиваешься, либо тебе не место здесь. Естественно, зарплаты должны быть другие, но это тема отдельного большого разговора. В северных странах, по-моему, в Норвегии, зарплата чиновника составляет 80 % зарплаты специалиста его уровня на рынке труда. То есть на госслужбе ты теряешь в деньгах, но не опускаешься до уровня нищеты. Это очень важный фактор. Но нужно рассматривать все в комплексе. Просто поднять зарплаты — это будет бесполезно. Нужно тестировать. Важно, чтобы люди понимали, как может развиваться их карьера. Сейчас нет полноценной аттестации, а при приеме на работу не проверяют, соответствует ли уровень кандидата квалификационным требованиям к специалистам по коммуникации.

Я посмотрела по количественному составу и очень удивилась, что в пресс-службе МВС больше всего сотрудников — 36...

У МВС, думаю, эту цифру можно объективно обосновать: сейчас военная ситуация, временно этот штат больше. У силовых структур вообще самые сильные пресс-службы, это очень порадовало и обнадежило, я даже не ожидала такого уровня. Минобороны, Генштаб и МИД — очень сильные. Они мотивированные, более профессиональные.

Насколько топы (министры, например) понимают, что должен делать департамент по коммуникации, который у них в подчинении?

Тут вопрос яйца и курицы. Конечно, идеальная картинка — когда топ понимает смысл коммуникации. Мы сейчас разрабатываем специальную образовательную программу, ориентированную именно на первых лиц и надеемся представить ее к концу марта.

Многие руководители требуют только личного пиара и хорошего освещения в медиа.

Это проблема коммуникационной отрасли в целом. Очень похожая ситуация и в бизнесе. Я много лет работала в бизнесе — руководила пиар-агентством, потом издательским домом. Очень хорошо понимаю, что сам генеральный до конца про коммуникации не понимает,

У силовых структур вообще самые сильные пресс-службы, это очень порадовало и обнадедило, я даже не ожидала такого уровня. Минобороны, Генштаб и МИД — очень сильные. Они мотивированные, более профессиональные.

и образовательная работа нужна и важна. Но если под генеральным сидит сильный пиар-специалист, который может правильно все донести до генерального и правильно ставить задачу вниз, то все работает. Наша основная программа направлена именно на таких людей, потому что чем более прогрессивными и правильными они будут, тем выше будет и качество их взаимодействия с министром.

Министр здравоохранения должен разбираться в здравоохранении или коммуникациях? Наверное, первично здесь здравоохранение, а помогать подтягивать коммуникации будем общими усилиями: образовательной программой для самого министра и повышением квалификации руководителей коммуникационных подразделений.

Также будет отдельная часть образовательной программы, которая предназначена для младших специалистов. И общая — для всех, для постоянного обновления знаний о новшествах и трендах на рынке коммуникаций.

Вопрос в политической плоскости. Мы много говорим о реформах. Но люди не понимают, что делает правительство, зачем оно это делает. Они не видят изменений даже там, где они есть. Поэтому вопрос о коммуникации реформ. Возможна ли эффективная коммуникация реформ при отсутствии системы, о которой мы говорили выше?

Я оптимист и всегда надеюсь, что все будет хорошо. Да, сейчас имеем какофонию, действия министерств не скоординированы, каждое доносит какое-то свое сообщение. Не синхронизирована и структура отделов: в одном министерстве она больше, в другом — меньше. Пресс-службы порой работают на политические интересы министра, а не на нас с вами, не на государство. Надо выстроить идентичные структуры, которые будут обслуживать прежде всего нас с вами, население. Пускай в «патронатке» остается пресс-секретарь министра, который будет работать вместе с министром, никуда от этого не денешься. Но пресс-служба министерства должна работать на государство.

Слышала несколько идей о том, что нужно вывести все коммуникационные подразделения в состав патронатной службы, т.е. привязать к министру, чтобы они были максимально свободны, и чтобы их «кормили» доноры. Это вообще нонсенс. О чем мы говорим?!! Это должны быть госслужащие, которые принимаются на работу на конкурсной основе, регулярно проходят аттестацию, и работают на государство. Кроме того, если есть необходимость временно использовать средства доноров для оплаты работы экспертов, то это должен быть централизованный процесс, контролируемый не конкретным

... сейчас многие люди из бизнеса идут помочь построить новую систему. Это хороший знак того, что у системы есть шанс.

министром или его друзьями в хорошем смысле этого слова, а неким центральным органом в Кабмине. Иначе всегда есть риск, что у специалистов, которым платят не из казны, появятся дополнительные цели и задачи, которые не совпадают с целями и задачами Кабмина. И, опять же, если ты в составе патронатной службы, ты не попадаешь под все обязательства, рычагов влияния на тебя почти нет.

Должна быть центральная координация всех сообщений, информационная служба Кабмина должна иметь влияние на то, что звучит и как звучит от имени министерства. Если есть три сообщения у одного министерства, и у другого, и, например, какие-то из них совпадают, то необходимо такие сообщения коммуницировать в одно и то же время, и это нужно координировать на центральном уровне.

Есть еще один момент — коммуникации с журналистами. Проблема в том, что журналисты часто не могут оперативно получать информацию от пресс-служб. А пресс-службы говорят, что журналисты неквалифицированы и задают глупые вопросы...

Первый ответ — тестирование (уровня квалификации специалистов и т. о. отбор квалифицированного персонала), второй — разделение технических и стратегических функций. Стратегическая должна оставаться у конкретных министерств, а техническая должна выводиться в общую. При всем негативе, который я озвучиваю, они [сотрудники пресс-служб. — Ред.] невероятные пахари, у них рабочий день длится по 18 часов, но они часто заняты низкоквалифицированным трудом, что некоторых из них вполне устраивает. Потому я и говорю о двух важных факторах: с одной стороны, уровень квалификации — протестировать, установить планку, не допускать тех, кто не дотягивает до этой планки; с другой — убрать техническую работу, чтобы специалисты подразделений коммуникаций министерств занимались стратегическими вещами.

О рынке журналистики и его связи с рынком пиара я могу говорить часами. Поскольку я руководила издательским домом, то очень хорошо понимаю, какие проблемы сейчас у издательских домов. Понимаю, что это очень трудный бизнес, зарплаты там еще ниже, чем у специалистов по коммуникациям, потому что рынок серьезно упал. Но я считаю, что для пиарщиков это исходные данные: уровень журналистики вот такой. А дальше смотришь, что ты с этим можешь сделать, как ты можешь выстроить свою работу, чтоб она была максимально эффективной, учитывая, что рынок именно такой. И что ты можешь сделать, чтобы помочь этому рынку расти, не только своему, но и рынку журналистики. Мне кажется, профессиональная логика пиарщика должна быть именно такой.

Всегда ли эта система государственной коммуникации была такой неэффективной? Или сбой начался только сейчас?

При прежнем, убежавшем, президенте все держалось на единой вертикали. Коммуникации не было, было информирование. Под страхом или какими-то другими зависимостями это идеально выполнялось. Потом из системы вынули вертикальный стержень. И все разрушилось, поскольку держалось на этом стержне страхом и жестким давлением. Вставить новый стержень в груды кирпичей невозможно физически. Потому нужно отстраивать новую систему и основывать на других принципах — высоком профессионализме, самостоятельной ответственной работе, независимых суждениях, демократических принципах.

На самом деле, поводов для оптимизма довольно много. Пять лет назад если бы кто-то сказал, что я пойду работать в помощь правительству, я бы подумала, что человек сошел с ума. А сейчас многие люди из бизнеса идут помочь построить новую систему. Это хороший знак того, что у системы есть шанс. Бизнес в Украине давно работает на серьезном международном уровне в вопросах коммуникации, и сейчас привносит эту экспертизу и стандарты в правительственные коммуникации.

9 жовтня 2015 року громадська організація «Телекритика» за підтримки Посольства США в Україні провела експертний круглий стіл «Державна політика в сфері інформаційної безпеки». В обговоренні взяли участь медіаексперти, політики, представники Міністерства інформаційної політики, Держкіно та галузевих громадських організацій. Про що говорили під час цього зібрання — читайте нижче. Зазначимо, що учасники дискусії, на жаль, були налаштовані радше на констатування проблем, аніж на озвучування пропозицій щодо їхнього вирішення.

У порядку денному було зазначено шість питань до обговорення:

- 1** Забезпечення доступу громадян України до українських ЗМІ.
- 2** Заборона трансляції російських телеканалів: виконання, ефективність, наслідки.
- 3** Заборона російського кінопродукту: виконання, ефективність, наслідки.
- 4** Концепція інформаційної безпеки: можливі наслідки проекту з погляду національної безпеки та збереження демократії.
- 5** Нагальні потреби в сфері інформаційної безпеки: що не зроблено і яких заходів має бути вжито.
- 6** Аналіз комунікаційної політики влади. Комунікація щодо реформ. Узгодженість комунікаційної політики між різними відомствами.

Круглий стіл відкрила модератор дискусії, виконавча директорка ГО «Телекритика» Діана Дуцик, яка презентувала підготовану експертами «Телекритики» аналітичну записку щодо стану мовлення в регіонах, прикордонних із РФ. У записці, зокрема, йшлося про те, що російські телеканали можна приймати на ефірні антени в Чернігівській, Харківській, Сумській, Донецькій та Луганській областях. Водночас у жителів окупованих територій немає доступу до українських каналів.

Тетяна ПОПОВА

Заступниця міністра
інформаційної політики

З усіма цими проблемами ми знайомі. Кілька разів ми зустрічалися з представником Чернігівської ОДА з цього приводу. Плідно працюємо з Донецькою й Луганською ОДА. Відносно Харківської області до нас не зверталися, але ми знаємо, що там є проблеми. На Сумську область ми заклали в постанові за березень 2015 року посилення українського передавача в Шостці. Кабмін проголосував за це ще 22 липня, але грошей Концерн РРТ не отримав досі. Тому вони не можуть вирішити цю проблему ні в Чернігівській, ні в Сумській області. В Донецькій та Луганській областях така сама ситуація: ми змогли увімкнути передавачі малої потужності для ДонТРК та УТ-1 («UA: Перший». — Ред.), які мовлять на тих частотах, на яких мовлять у Донецьку LifeNews та «Оплот». Але проблеми це не вирішило. Треба включати потужні передавачі, на які ми досі не отримали грошей.

Там ще є тендерна закупівля. Не зрозуміло, навіщо: постачання цієї послуги може здійснити тільки Концерн РРТ — але вони мають витримати процедуру. 27 жовтня відкривають конверти і, сподіваюся, після того зможуть увімкнути передавачі.

Крім цього, є проблеми в Херсонській області: з кримського Красноперекопська мовлять п'ять російських каналів. Ми двічі зустрічалися з представниками Херсонської ОДА, надали їм свої пропозиції стосовно того, що можна зробити. Вони самі вирішуватимуть, що саме вони хочуть мовити і який варіант постачання передавачів їм слід обрати.

В Запорізькій області через Донецьку телевежу в деяких місцях також проблеми. Але тут основна проблема — не стільки відсутність мовлення українських каналів, скільки мовлення російських. І основне тут — щоби спецслужби працювали над технологіями глушіння. Наскільки мені відомо, вони над цим працюють, але нехай краще вони вам про це розкажуть.

Одеська область також має проблеми — через Придністров'я. Ми запропонували двом приватним каналам безкоштовні передавачі вздовж кордону з Придністров'ям. Вони офіційно відмовилися. Причина в тому, що вони мають докупити фідер-антену, а, може, через рік не буде ефірного мовлення.

Олексій МАЦУКА

Голова правління
ГО «Донецький інститут інформації»

Слід розуміти, що ми живемо в пострадянському просторі. В нас дуже розвинене архетипічне мислення. 85 % українців отримують інформацію з телебачення. Зв'язок Донецька з центром інформації в Києві зараз перервано. Тобто прокремлівські політтехнологи, які там зараз працюють, досягли мети порушення архетипу отримання інформації з центру в Києві. У той же час ті сигнали, які ми туди відправляємо, не сприймаються ними як сигнали з центру: ми для них більше не є центром. У якості центру вони сприймають Москву. Що ми можемо запропонувати як центр? Це питання дискусійне. Я пропоную зробити окремий круглий стіл щодо адекватного інформаційного наповнення й передачі сигналу для громадян України, які називаються мешканцями окупованої

території. Це близько 5 млн людей. Жодне окреме ЗМІ не зможе впоратися з формуванням даних на запит цієї аудиторії. Тому зусилля мають бути консолідовані.

Ми маємо робити не глобальні кроки, а дуже маленькі й сконцентровані на конкретних речах. Наприклад, вимагати від угруповання «ДНР» відкриття корпунктів українських ЗМІ в Донецьку.

Або навіть не корпунктів, а пунктів збору статистичної інформації по житлових будинках щодо народжуваності та смертності. Таким чином ми, зокрема, зможемо показати нашу зацікавленість у тому, що відбувається там з українськими громадянами.

Андрій ЛИСЕНКО

Речник Адміністрації
Президента з питань АТО

Ті зусилля, яких докладають сьогодні наші державні органи в сфері інформаційної безпеки, можна назвати надзусиллями. Ті кошти, які мають бути виділені, не виділяються — це вже злочин з боку тих, хто їх мав виділити. Про це треба говорити і, можливо, навіть звертатися до криміналістики.

Питання інформування полягає не лише в налагодженні теле- і радіоканалів. Можна інформувати навіть тих людей, які переїжджають через пункти пропуску. На цих пунктах можна роздавати друковану продукцію.

Потрібен центр, де б акумулювалася та оброблялася ця інформація та видавалася мешканцям.

Потрібно казати людям, які живуть на тих територіях: допомога готова, лише потрібні умови — як тільки звільнять території, ми почнемо вам допомагати.

Щодо телебачення та радіо, яке працює для бойовиків: треба було би порушити кримінальні справи проти керівництва цих ЗМІ. Ми все одно туди повернемося й треба, щоби люди знали, що просто так їм це не зійде з рук.

Микола КНЯЖИЦЬКИЙ

Народний депутат

Російська агресія прийшла туди, де був ґрунт для того, щоб її сприйняли. Якщо ми говоримо про забезпечення доступу до українських ЗМІ, то є технічний доступ і є бажання дивитися. В радянські часи люди слухали ВВС, «Радіо Свобода», тому що це був якісний продукт. Якщо ми хочемо, щоби нас слухали на окупованих територіях, то що заважає державі зробити якісну російськомовну радіостанцію? Я, вибачте, «Радіо Весті» вмикаю, тому що воно якісне. Мене вивертає від частини того, що вони роблять і чим маніпулюють, але там є багато якісного продукту. А чому не зробити такого самого, тільки проукраїнського радіо?

Вийти на середніх хвилях — не проблема. По-ставити потужні УКХ-передавачі, щоби накрити цю територію, — не проблема.

Коли ми забороняли російський кіносеріальний контент, існував суспільний запит на те, щоби принаймні не прославляти російських силових структур. Але сталося так, що було внесено поправку, яка заборонила весь контент, починаючи з часу агресії. І спочатку телеканали сприй-

няли це негативно, але на останній презентації «#КіноКраїни» вони вже казали: слава Богу, що прийняли цей закон — вони збільшили кількість виробництва, а продюсерам немає часу відпочити. Тобто ефект був набагато позитивніший із погляду українського виробництва, ніж я міг собі уявити.

Закон про підтримку кіно- й телевиробників був написаний ще раніше, але він навіть зараз має менші шанси пройти, ніж ще один закон — про Інститут української книжки. Індустрію кіновиробництва треба підтримати, але потрібно розібратися, що саме є індустрією. Українські телеканали — це ніяка не індустрія. Індустрія — це те, що заробляє гроші. Оскільки всі наші канали глибоко збиткові й утримуються олігархами задля політичного впливу, то назвати це індустрією не можна.

Ми подали законопроект про Кіноінститут. Є альтернативний проект, поданий телеканалами. В обох проектах є можливість підтримки як кінофільмів, так і серіалів.

Галина ПЕТРЕНКО

Заступниця шеф-редактора
«Телекритики»

У 2014 році топ-шістка українських телеканалів показала 29 тис. годин художнього контенту, включно з повторами. З них 55 %, тобто 15,6 тис. годин — російського художнього контенту. Зараз телеканали та кіновиробники в законопроекті № 3081-1 просять закласти на підтримку кіно- й телевиробництва 0,2 % від витрат Держбюджету минулого року. Коли трошки раніше вони просили 0,1 %, це була цифра \$250 млн на п'ять років. За ці кошти протягом п'яти років індустрія зможе зняти 75 масових фільмів і 5 тис. годин серіалів. А було, повторюся, 15,6 тис. годин на рік, хоча не всі вони потрапили під заборону.

Заборона частини російського контенту зменшила його кількість у три-чотири рази. Але питання, чим його замінити. Наразі рекламний ринок дозволяє заробити на рекламі в прайм-таймі максимум \$10 тис. Серію серіалу не можна зняти за \$10 тис. Можна зняти за \$20 тис., але продукт виглядатиме дуже скромно. Проблема в тому, що російські канали при цьому продовжують бути некодованими на супутнику й українські глядачі можуть почати перемикатися з менш цікавих українських телеканалів на цікавіші російські.

Друге питання, що українські канали не будуть дуже довго про це думати. Вони кажуть, що це бізнес і якщо вони не заробляють гроші на українському ринку, то знову розпочнуть активне українсько-російське спільне виробництво. Тобто зніматимуть серіали на два ринки на замовлення російських телеканалів. Ми всі розуміємо, що «Первый канал» або канал «Россия 1» не замовлятимуть нашим продакшнам серіалів, у яких українців, наприклад, буде показано розумними людьми. Радше за все це буде така продукція, коли щось знімуть на вулицях Одеси, яку замаскують під російське місто, на адмінбудівлях висітимуть російські прапори, а вулицями ходитимуть російські поліцейські. Звісно, для показу в Україні окремі сцени перезнімуть, зокрема, через те, що в нас зараз не можна показувати російських поліцейських. Але загалом для українського інформаційного простору картина виглядатиме сумно.

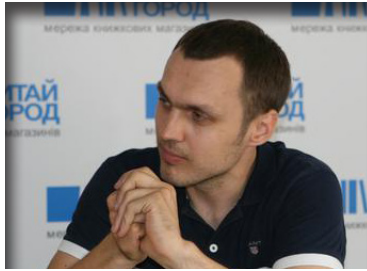
Катерина М'ЯСНИКОВА

Виконавча директорка
Національної асоціації мовників

Радіостанції, на відміну від телеканалів, самі почистили музичний ефір у багатьох випадках. Радіокомітет зараз почав займатися розвитком музичної індустрії. Ми тісно співпрацюємо з продюсерами. В нас є 20–25 виконавців, які видають приблизно до 30 нових пісень на рік — і все. Тобто в нас немає індустрії. Музичне роялті в нас — це фактично пасивний дохід, на який платиться більше грошей, ніж із інших трудових доходів. У нас ПДВ справляється з квитків на відміну від, наприклад, Росії. Наші музиканти не мають можливості заробити достатньо, щоб інвестувати в себе, тому що, наприклад, адвокат може бути суб'єктом підприємницької діяльності, а продюсер — ні. Ми маємо думати про те, яким чином зробити так, щоб наші музиканти могли розвиватися.

Влітку ми зробили конкурс «Український формат», під час якого вісім радіостанцій розмішували впродовж дня твори молодих музикантів. Було 1200 пісень, із яких ледь-ледь обрали вісім. І коли ми запитали продюсерів, чи готові вони брати цих молодих музикантів у розкрутку, вони сказали: «Ні, нам це не вигідно».

Тобто в нас що з кіно-, що з теле-, що з радіоіндустрією: наш музичний ринок був дуже орієнтований на російський. Тому що гроші ми заробляли в Росії — на корпоративах, концертах — і зараз ми маємо щось із цим зробити. І допомогти може лише державне стимулювання, іншого, на жаль, ми не зможемо придумати.

Сергій НЕРЕТІН

Заступник голови
Держкіно

Треба розділяти кіно- й телеіндустрію. Скільки в цьому році було українських фільмів у кінотеатрах? Близько п'яти. Фільм «Брати» зібрав 200 тис. грн. Із них 100 тис. грн. забирають кінотеатри, 50 тис. грн. — дистрибутор і 50 тис. грн. повернулося продюсеру. Але оскільки продюсер має віддати частину Держкіно, то йому залишається 25 тис. грн. із фільму, на який було витрачено \$1,5 млн. Тобто я про всяк випадок раджу забути про те, що в нас є українське кіно для кінотеатрів. Його немає й ніколи не буде. Чому? Тому що Голівуд — це велика франшиза, вони можуть собі дозволити випускати по п'ять фільмів щотижня, й ці фільми потім по всьому світу збирають касу.

Звісно, ми будемо випускати фільми для кінотеатрів. Можливо, це буде авторське кіно. Можливо, ми цього року спробуємо запустити глядацьке кіно. Але воно не здобуде касових зборів і не вплине на ринок.

«Поводир» зібрав рекордну касу — 16 млн грн. Там зійшлося багато факторів: близько 30 % бюджету цього фільму було витрачено на його просування. Це, до речі, велика проблема: ми зараз боремося за те, щоби включити в бюджет кінофільмів витрати на промо.

Так що, в принципі, серіали — наше все. Мені здається, що, на жаль, треба вкладатися в них. Зараз між каналами йде певна гонитва: ICTV запустив вісім серіалів, «Інтер» — три чи чотири, «Україна» — два, в «1+1» також два чи три у виробництві. Це поки що їхні гроші. Але Олександр Богущкий цього тижня просив у Держкіно дозвіл на те, щоби поставити в ефір «мильну оперу» «Син батька народу» про сина Сталіна. Аргумент був такий, що це просто мелодрама. Її, до речі, виробила Film.ua в Україні минулого року. Експертна рада переглянула чотири серії. Це справді мелодрама, але дець образ Сталіна виринає, дець — поганий українець, який розмовляє суржиком. Була запекла дискусія: давати чи ні цьому фільму прокатне посвідчення. Вона не закінчена, але підсумок такий: на жаль, немає чого ставити на українські екрани. Не готова була індустрія до цього закону, який зараз заборонив 400 найменувань. Вихід поки що — тільки державна підтримка.

Костянтин КВУРТ

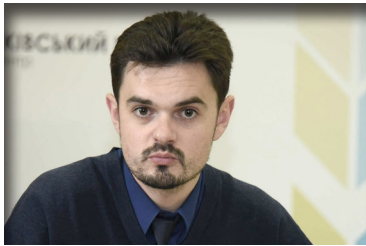
Голова правління МГО
«Інтерньюз-Україна»

Державна машина не адекватна часові й складності завдань, які стоять перед нами. Більше того, державна машина є антисупільною.

Ми маємо домовитися про бачення. Ми всі розуміємо, що все в цій країні — не тільки ринки інформаційні, а й ринок озброєнь, ринок сиру, м'яса — були заточені на Російську Федерацію. Але прийшли такі часи, коли багатьом усе-таки стало зрозуміло, що, як каже прислів'я, краще з розумним втратити, ніж із дурнем знайти. Це

квінтесенція відносин України й РФ. Хто ще не перебудувався — а таких є багато в інформаційній сфері, — той має припинити працювати в ній.

Без того, щоби переглянути телевізійну панель, нічого не буде. Без того, щоби зробити медіалюстрацію, теж нічого не буде. Тому що саботаж зараз є шаленим і він буде продовжуватися. І цей процес буде не менш складним, ніж, наприклад, люстрація в прокуратурі.

Дмитро ЗОЛОТУХІН

Радник міністра
інформаційної політики

Ідея створення Концепції інформаційної безпеки та призначення відповідальним Міністерства інформаційної політики, на мій погляд, виявилася цілком виправданою. 2014 рік показав, що говорити про те, що органи сектору національної безпеки й оборони України можуть якимось чином зробити гідну відповідь на інформаційну агресію та інформаційну окупацію з боку Росії, не приходиться: вони фізично не в змозі опрацювати виклики в сфері інформаційної безпеки та здійснити гідну відповідь на них.

Основний принцип, закладений у концепцію, полягає в тому, що головною відповіддю на інформаційні виклики є створення й поширення контенту. Тобто замість того, щоби використовувати рестриктивні інструменти, які, на наш погляд, не мають гідної ефективності, потрібно замислюватися над тим, що державна позиція й державна суб'єктність у сфері створення й поширення контенту всередині країни та за її межами є пріоритетом, у тому числі в контексті інформаційної безпеки.

На сьогодні формат документа є видозміненим, у нього внесено правки після громадських обговорень, певні пункти вилучено або додано, а структура зазнала деяких змін. Напередодні на базі «Інтернью-зу» ми провели підсумкову зустріч у форматі експертної ради. Фактично зараз експертна рада здійснює передачу цих напрацювань до міністерства. Міністерство буде опрацьовувати цей проект документу не з погляду змістовної частини, а з погляду формальної юридичної. Далі цей проект документ має бути подано на розгляд Кабміну.

На цьому робота не зупиняється. Основним її результатом я вважаю те, що ми, по-перше, запустили широкі дискусії щодо цього документа, які підтвердили, що найкраща відповідь на виклики інформаційної безпеки полягає не в забороні, а в створенні системи розвитку інформаційного простору України. Держава має бути суб'єктом цього процесу, максимально сприяти й використовувати можливості державного та приватного партнерства, застосовувати для цього в тому числі фінансово-бюджетні інструменти, які можуть бути використані в рамках державних програм.

Дмитро ЛИХОВІЙ

Польсько-український
портал

Пригадую, як я служив в армії: ключове слово там було «намахали». Це ставлення мобілізованих, які представляють суспільство, до керівництва армійського зокрема і до влади загалом. Це, як на мене, дуже важлива проблема, яка ілюструє оці провали комунікаційної політики в тому сенсі, що люди

залишаються непоінформованими щодо елементарних питань. Насправді все це вирішується дуже просто: було би бажання розказати людям ті речі, які їх цікавлять. Я за те, щоби була якась інформаційна платформа, яка містила би відповіді на те, що зробила влада, — конкретні реформи, які мають місце.

Роман ШУТОВ

Програмний директор ГО «Телекритика»:

Я сумніваюся, що концепція відповідає викликам. Ми повинні змінити наш підхід до поняття безпеки: мовляв, безпека — це не заборона чи обмеження, а розвиток. Тут ми можемо припуститися помилки, підмінивши поняття політики інформаційної безпеки державною інформаційною політикою взагалі. Якщо ми говоримо, що безпека — це розвиток, чим тоді відрізняється державна інформаційна безпека від державної інформаційної політики? Я не хочу применшити позитивні сторони тієї концепції, яка вийшла, але вона виводить нас на пріоритети державної інформаційної політики. Функції МІП там сформульовані як діяльність в інформаційній сфері, а не в інформаційній безпеці. І з того переліку з десяти державних програм, який передбачає концепція, вісім стосуються державної інформаційної політики: доступу до інтернету, підтримки вітчизняного виробництва тощо.

Я не вважаю, що органи сектору національної безпеки й оборони не спрацьовують. Давайте подивимося: може, ці органи просто погано працюють?

Як має виглядати система інформаційної безпеки? Є суспільство, яке розвивається й живе. І є загрози, які можуть цьому розвитку завадити. Є якась структура — орган, сукупність органів, — яка відстежує, що відбувається з цим суспільством, і в якийсь момент, якщо відчуває, що відбувається щось загрозливе, натискає «червону кнопку». Цієї системи в Україні 25 років не було. По-перше, потрібно передбачити її створення. А по-друге, потрібна методологія. Потрібне чітке визначення, що ми розуміємо під ризиком.

